

Erdélyi János, a kissé elfeledett 19. századi költő és tanár így ír Berzsenyiről: „Mind den tétova nélkül meg kell vallanunk, hogy Berzsenyit nem ismerjük. Akármint törjük is a fejünket, nem tudjuk összeszedni azon különböző jegyeket, melyek Berzsenyi jellemét kiállítanak.” Induljunk ki ebből az idézetből.

Költőinkről – vagy mindazon nagyjainkról, akiket megőrzött az emlékezet – évfordulóikon beszédeket mondunk, méltatjuk teljesítményüket, felidézünk életük és munkásságuk nevezetes epizódjait, s életművüket példaként állítjuk a ma élő nemzedékek elé. Szép és nemes gesztusok ezek, mert nélkülük megszakadna az emlékezés olykor évszázadokat átívelő fonala, megszűnne minden kapcsolódási pont a régiakkal, amely kollektív amnéziához, talajvesztéshez, végső soron: gyökértelenséghez vezetne.

Azért gyűltünk ma itt össze, hogy megidézünk egy költőóriást, Berzsenyi Dánielt, és megpróbáljunk kapcsolatba kerülni szellemével, szellemisségével. Az idézett, Erdélyi Jánostól származó gondolat egy általános, mindnyájunkat érintő problémára világít rá. Arra, hogy miként is állunk az *emlékezettel*. Mit értünk emlékezet alatt, s miközben emlékezünk, vajon nem saját vélt vagy valós eszmerendszerünket, meggyőződésünket, vágyálmunkat vetítjük-e ki emlékezetünk tárgyára? Tudunk-e igazán emlékezni? Egyáltalán, lehet-e „jól” emlékezni? Nekem nincsenek pontos vagy tévedhetetlen válaszaim minderre.

Kétszáznegyvenkét esztendővel ezelőtt Egyházashetyén jött a világra egy kisfiú, aki a keresztségben a Dániel nevet kapta, s aki felnőtt éveiben a birtokai irányítása mellett elmélyülten foglalkozott irodalommal, amelynek eredménye mintegy hatszáz oldalnyi vers és értekező próza, jó néhány darabja korszakos remekmű.

Hamvas Béla egyik legismertebb írásában, *Az öt génuszban*, amelyben a magyarság szellemi karakterének bemutatására tesz kísérletet, így ír a déli génuszról: „A derűs életeszemély. Semmi túlzás, izzasztó erőfeszítés. Oldottság a tájban, a közösségben, a beszédben, a mozgásban. Fény, szelíd szépség, csaknem álmvilág. A család és környezetének közvetlen együttélése jellemző: az udvarház. A dél költője Berzsenyi Dániel. Berzsenyiben együtt ég a horatiusi tűz és együtt van benne mindaz, amivel a táj valaha rendelkezett, az ősnép, a család, a szociális báj, a kozmikus harmónia és az istenek közellétének nyugodt tudata.” Talán túlságosan is egyszerű, leegyszerűsítő, szinte idillikus jellemzés – mondhatnánk.

Aki járt már valaha itt, Niklán, megtapasztalhatott valamit abból, amiről Hamvas Béla beszél a fenti idézetben. A niklai udvarház és szűkebb környezete valóban valami mély harmóniát és nyugalmat áraszt. Elsősorban talán nem is a ház, nem is a park, hanem a táj az, ami ilyen erőteljes hatással van ránk. Berzsenyi versei fölött töprengve valóban lehet olyan érzésünk, mintha ez a költészet egyenesen ebből a szelíd, idilli dunántúli tájból nőtt volna ki. A Berzsenyire olyannyira jellemző mélabú, de ezzel együtt a szenvedélyes, tüzes nekibuzdulások, a hazáért való aggodalom és a magány keresése – ezek együtt, egymást átjárva és egymásba olvadva adják en-

* Elhangzott: Nikla, temető, 2018. február 24.

nek a páratlan költészetnek az esszenciáját. S mindez mintha benne lenne a tájban, a föld domborulataiban, a növényekben, a közeli Balaton fényeiben.

Lehet igazság abban, hogy a nagy költők – s így Berzsenyi Dániel is – valami náluknál sokkal hatalmasabb szellem szócsovei, médiumai. Hogy általuk valami időtlen nyilatkozik meg az időben, valami megfoghatatlan jelenik meg a világban. Berzsenyi társtalansága az irodalomban, egyre mélyülő visszavonultsága, olykor sértettsége, sebei talán erre vezethetők vissza. Hogy egyszerűen így kellett lennie, így kellett történnie, a kortársaktól nem várhatott mást. Még Kölcseytől sem, aki csak Berzsenyi halála után gyakorolt önkritikát korábbi, eltúlzott ítéleteivel kapcsolatban. Igaz, akkor nagyon is hangsúlyos lett ez az önkritika, de a sebek, amelyeket elhamarkodott véleményével Berzsenyi lelkén ütött, soha nem gyógyultak be. Valójában egyedül volt mindvégig, kortársaitól szellemileg és fizikailag egyaránt távol. Nem tudjuk, mennyit szenvedett miatta. Valószínűleg sokat. De költészetének sűrűsödési pontjai, *A közelítő tél*, a *Búcsúzás Kemenesaljától*, a *Levéltöredék barátnémhoz* vagy a *Kesergés* már olyan költői szférák levegőjét árasztják magukból, ahol megszűnik minden világi fájdalom és indulat, s nem marad más, mint az időtlen szépség és igazság.

Talán itt rejlik valahol a válasz a beszédem elején feltett kérdésekre is. Hogy végül is miként állunk az emlékezettel, tudunk-e igazán emlékezni? Képesek vagyunk-e arra, hogy Berzsenyi Dániel nagyságát, génuszát megértsük, s ezzel a megértéssel aztán megyünk-e valamire? Ha valahol, hát itt, ennek a költészetnek a magaslati pontjain, szférákon túli levegőjében lehet esélyünk arra, hogy találkozzunk vele. A lassú, beleérző, figyelmes olvasás közben, amikor néha felemeljük a tekintetünket a könyvből és elnézzük a táj örökké változó egyformaságát. Ezek lehetnek azok a pillanatok, amikor létrejöhet a találkozás, amikor megérthetünk valamit abból, amit Berzsenyi az utókorra hagyott. A megértés mindig erőfeszítést igényel, szellemi erőfeszítést, e nélkül nem beszélhetünk emlékezetről, nem beszélhetünk folytonosságról. E kultuszt, Berzsenyi Dániel kultuszát csak úgy ápolhatjuk érvényesen és termékenyítően, ha ezt a magunkban elvégzendő szellemi erőfeszítést, belső munkát nem tévesztjük szem elől, nem akarjuk megspórolni.

Köszönet Nikla Község Önkormányzatának, a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottságnak, a Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaságnak, hogy nem hagyják kialudni az emlékezés tüzét! Továbbá mindazoknak, akik segítségével valóra válhatott a niklai síremlék felújítása.

Dolgozzunk továbbra is önmagunkon, hogy mindnyájan képesek lehessünk az emlékezésre, hogy méltóvá váljunk a valódi, szellemi találkozásra és együttlétre Berzsenyi Dániel költészetével.